

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้านของชุมชน ลิพัง อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง ประเทศไทย

Local wisdom transferring process in local fishery of Li – pung community, Palian district, Trang province, Thailand

อภิญา รัตนไชย^{1*}

Apinya Ratanachai^{1*}

บทคัดย่อ: การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้านของชุมชนลิพัง อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพที่ศึกษาองค์ประกอบทางการสื่อสารและกระบวนการในการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายคือ คนในชุมชนที่ได้รับการนับถือว่าเป็นผู้มีความรู้ในการทำประมงพื้นบ้าน ซึ่งมีจำนวน 5 ราย และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนลิพังมีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้านที่สามารถวิเคราะห์ตามองค์ประกอบของการสื่อสารได้ ดังนี้ 1) แหล่งข้อมูลข่าวสารหรือผู้ถ่ายทอด คือ คนในชุมชนที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญหรือชำนาญ ในการทำประมงพื้นบ้าน และเป็นหัวหน้าครอบครัว 2) ตัวสารหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้านคือ เครื่องมือประมง วิธีการในการทำประมง และความเชื่อในการทำประมงพื้นบ้านของชุมชน 3) ช่องทางของการถ่ายทอดและสื่อที่ใช้ คือ ตัวอย่างจากของจริง การลงมือปฏิบัติ และการสาธิตเพื่อแสดงแบบอย่างของการทำงาน และ 4) ผู้รับสารหรือผู้รับการถ่ายทอด คือ คนในครอบครัวหรือเครือญาติเป็นส่วนใหญ่ ส่วนกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญานั้น ผู้ถ่ายทอดจะเริ่มกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องมือประมงพื้นบ้านและการทำประมงจากความรู้พื้นฐานที่ง่ายไปสู่การปฏิบัติที่ยากขึ้นตามลำดับ โดยใช้การอธิบายร่วมกับตัวอย่างจากของจริง การลงมือปฏิบัติ การสาธิตให้ดูแบบอย่าง ซึ่งผู้รับการถ่ายทอดจะสามารถสอบถามสิ่งที่สงสัยได้ แต่เนื่องจากผู้ถ่ายทอดมีจำนวนน้อยและมีอายุมาก ดังนั้น ชุมชนจึงควรมีการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบันให้อยู่ในรูปของแหล่งข้อมูลที่สามารถนำเสนอได้ง่าย และมีความยั่งยืน และสร้างเป็นบทเรียนหรือหลักสูตรสำหรับเยาวชนในท้องถิ่นให้อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนได้ต่อไป

คำสำคัญ: กระบวนการถ่ายทอด, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ประมงพื้นบ้าน

ABSTRACT: The purposes of this qualitative research were to study the process of transferring local wisdom in the local fishery of Li-pung community, Palian district, Trang province. Communication elements and the process of wisdom transfer were collected by in-depth interviews of 5 experienced and skilled fishermen in the community. The results from the content analysis revealed the communication elements and process of local wisdom transfer in the Li-pung community as follows: 1) Information sources or senders were the expertise in fishing and also the head of the family, 2) Message or local wisdom in small-scale fishing were fishing gears, methods, and belief in fishing practice, 3) The communication channels and media used were real samples, practices, and demonstration

Received July 12, 2019

Accepted January 6, 2020

¹ ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 90112

¹ Department of Agricultural Development Faculty of Natural Resources Prince of Songkla University 91112

* Corresponding author: apinya.r@psu.ac.th

and 4) The receivers were mostly family and relative. The senders transferred wisdom started from basic knowledge to a higher level of fishing operations by explanation combined with a real example, practice, and demonstration. The receivers had an opportunity to ask the questions. However, since the senders are few and old, the community should gather knowledge and explicitly present in the easy-access form. Creating lessons or courses for local youths should also be promoted to sustain the process of local wisdom and knowledge transfer.

Keywords: transferring process, local wisdom, local fishery

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น และเป็นสิ่งที่คนในท้องถิ่น สังคม พัฒนา เพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นสืบต่อกันมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น มักจะมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง ทั้งเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองและครอบครัว ทั้งเพื่อรักษาประเพณีของท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นมรดกของสังคม ทั้งที่เป็นความรู้เดิมที่รับช่วงมาจากบรรพบุรุษ และสิ่งที่มีการนำมาพัฒนาต่อยอดให้ความรู้เดิมได้มีการเพิ่มพูนออกไป โดยการประยุกต์ใช้สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้ตัวมาสร้างสรรค์และเลือกอำนวยความสะดวกให้ชีวิตมีความสะดวกสบายมากขึ้น โดยเฉพาะลักษณะเศรษฐกิจในชนบทที่เป็นแบบผลิตเองใช้เอง คือ ผลิตขึ้นมาเพื่อใช้ในครัวเรือน มีประโยชน์ในการใช้สอยเพื่อประกอบการดำรงชีวิต แล้วจึงค่อยปรับปรุงให้มีความงดงามกลายเป็นหัตถกรรมพื้นบ้าน ที่แสดงให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมของท้องถิ่น และเป็นการสืบทอดความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น โดยอาศัยวัสดุหรือวัตถุดิบที่อยู่ใกล้ตัวมาสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง อาศัยความรู้และประสบการณ์ที่สืบต่อกันมาทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์ของตนเอง และประสบการณ์ทางอ้อมที่ได้เรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่ส่งสมกันมาจากอดีตถึงปัจจุบัน จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง (สุนทร, 2552) การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังคนรุ่นต่อไปคนที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดจะไม่ใช่ผู้ที่มีอาชีพครู แต่มักจะเป็นผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญในเรื่องนั้น ๆ และได้รับการยอมรับจากชุมชน จะใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ในการถ่ายทอดความรู้ทักษะ ที่ตนเองมีมาให้กับผู้อื่น การถ่ายทอดดังกล่าวมักจะเป็นการเรียนการสอนด้วยการกระทำ ให้กับลูกหลาน ญาติพี่น้อง หรือคนที่อยู่ใกล้เคียง ดังนั้น บ้าน

หรือครอบครัวจะมีบทบาทที่สำคัญในการส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ ถ่ายทอดความเชื่อ ทัศนคติ และแบบแผนพฤติกรรมของครอบครัวไปสู่บุตรหลาน โดยมีพ่อแม่หรือปู่ย่าตายายเป็นครู บุตรหลานจะเรียนเพื่อมุ่งใช้ในชีวิตรประจำวัน อาศัยความชำนาญที่ฝึกฝนและประสบการณ์ที่ถ่ายทอดมา เป็นวิธีศึกษาปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อม นำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาดัดแปลงให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง (พระมหาเมธา, 2547)

ชุมชนลี้พัง อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง เป็นชุมชนที่มีพื้นที่ส่วนหนึ่งติดต่อกับทะเลอันดามัน ทำให้อาชีพสำคัญของผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้คือ การทำประมง ในระยะแรกการทำประมงของชุมชนเป็นการทำเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ต่อมาทรัพยากรทางทะเลบริเวณชุมชนลี้พังเกิดความเสื่อมโทรม ปริมาณและขนาดสัตว์น้ำที่จับได้ลดจำนวนลง พื้นที่ของป่าชายเลนถูกบุกรุกและทำลาย โดยใช้เครื่องมือประมงที่มีการทำลายล้างสูง เช่น อวนรุน อวนลาก ที่มีตาอวนขนาดเล็ก ฯลฯ ส่งผลให้จำนวนสัตว์น้ำที่เคยมีอย่างอุดมสมบูรณ์ลดลงอย่างมาก คนในชุมชนจึงมีการรวมตัวกันเพื่อพยายามหาทางแก้ไขปัญหาที่ประสบอยู่ วิธีการหนึ่งคือ การสนับสนุนให้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงแบบดำรงชีพให้มากขึ้น และให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาเหล่านี้สู่คนรุ่นหลัง เพื่อให้สืบทอดเป็นความรู้ในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสัตว์น้ำเพื่อให้ลูกหลานได้มีกินมีใช้ต่อไปในอนาคต จากความร่วมมือกันของชุมชนทำให้ปัจจุบันทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชนกลับมามีความอุดมสมบูรณ์ เพียงพอให้คนในชุมชนดำรงชีพด้วยการทำประมงพื้นบ้านโดยใช้เครื่องมือประมงและวิธีการประมงพื้นบ้านที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวได้

การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นเรื่องที่จะช่วยให้เข้าใจว่าการถ่ายทอดองค์

ความรู้ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน เพื่อให้เกิดการรักษาและสืบทอดภูมิปัญญาเหล่านั้นในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนมีกระบวนการอย่างไร ซึ่งจะเป็นส่วนช่วยให้มีการหาแนวทางในการพัฒนาหรือปรับปรุง องค์ประกอบต่าง ๆ ในกระบวนการถ่ายทอดได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านั้นยังคงอยู่ต่อไป

วิธีการศึกษา

การวิจัยเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้านของชุมชนลิพัง อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยศึกษาแบบ Action research ในพื้นที่ชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน ตำบลลิพัง อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง จำนวน 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 หมู่ 2 หมู่ 3 หมู่ 5 และ หมู่ 7 เก็บรวบรวมข้อมูล โดยเชิญประชุมชาวประมงพื้นบ้านเพื่อหาผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ในการทำประมงพื้นบ้าน จากนั้นทำการสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Focused interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ของชุมชน ซึ่งมีจำนวน 5 ราย ได้แก่ ผู้อาวุโสหรือผู้นำที่ไม่เป็นทางการในชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ที่เกษตรกรหรือชุมชนให้การนับถือว่าเป็นผู้มีความรู้ ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ โดยเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของข้อมูลจากประเด็นที่กำหนด ทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตีความ จัดกลุ่มประเภทของข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ แล้วนำกลับไปตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อความถูกต้อง ก่อนจะจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group discussion) ในชุมชนอีกครั้ง เพื่อนำเสนอข้อมูลและแก้ไขร่วมกัน

ผลการศึกษาและวิจารณ์

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้านของชุมชนลิพัง

จากการศึกษา กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้านของชุมชนลิพัง สามารถแยกเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ ในการถ่ายทอดซึ่งแบ่งตามองค์ประกอบของการสื่อสารได้ 4 องค์ประกอบดังนี้ 1. ผู้ถ่ายทอด (Sender) 2. เนื้อหาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

(Message) 3. วิธีการและสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด (Channel) และ 4. ผู้รับการถ่ายทอด (Receiver) ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ผู้ถ่ายทอด (Sender) จากการศึกษา พบว่าผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้านของชุมชนลิพัง คือ ชาวประมงผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญ และมีประสบการณ์ในการสร้างหรือการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านแต่ละชนิด โดยจะถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทำและการใช้เครื่องมือประมง ให้กับคนภายในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน หรือคนที่มีความสนใจเข้ามาสอบถามหรือขอคำแนะนำในการทำเครื่องมือประมงชนิดต่าง ๆ ตามความชำนาญของผู้ส่งสารแต่ละคน นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเป็นผู้ที่ได้รับความเชื่อถือจากคนในชุมชนที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องการทำเครื่องมือประมง มีความรู้และประสบการณ์ในการทำประมงด้วยวิธีการหรือใช้เทคนิคต่าง ๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ และจากประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมายาวนาน เมื่อผู้ถ่ายทอดได้รับความไว้วางใจและความเชื่อถือจากผู้รับการถ่ายทอด จะทำให้ความเชื่อถือนั้นเนื้อหาของภูมิปัญญาที่ถูกถ่ายทอดว่า มีความน่าเชื่อถือ ถูกต้องสามารถยอมรับไปปฏิบัติได้ เช่นเดียวกับงานวิจัยของพระมหาเมธา (2547) ที่ได้รายงานผลการศึกษาว่า ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำเครื่องทอของลงหินของบ้านหนองบัวน้อย ตำบลหนองบัวน้อย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา เป็นหัวหน้าครอบครัว ที่มีความรู้ความชำนาญสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ เมื่อมีความรู้ ความชำนาญจนผลิตงานได้อย่างมีคุณภาพแล้วจึงทำการถ่ายทอดให้คนในครอบครัวเพื่อสืบทอดต่อไป

เนื้อหาของภูมิปัญญาท้องถิ่น (Message)

คือ ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้านของชุมชนลิพัง ที่ถูกถ่ายทอด ได้แก่ การสร้างเครื่องมือประมงพื้นบ้านและ วิธีการในการทำประมงโดยใช้เครื่องมือเหล่านั้น ส่วนใหญ่จะเน้นการสร้างเครื่องมือประมง รวมถึงเทคนิคในการใช้เครื่องมือ เช่น สังเกตระดับน้ำ สภาพอากาศ เนื้อหาสำคัญของการถ่ายทอดมีทั้งที่เป็นวัจนสารและอวัจนสาร ตามการแบ่งของ สุรัตน์ (2547) ซึ่งการถ่ายทอดโดยมีเนื้อหาตรงตามความต้องการของผู้รับการถ่ายทอด ทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

สามารถทำได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้ถ่ายทอด และตรงตามความต้องการของผู้รับการถ่ายทอด ด้วยเช่นกัน

วิธีการและสื่อที่ใช้ในถ่ายทอด (Channel)

ในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้านของชุมชนลิพัง พบว่า ผู้ถ่ายทอดจะใช้วิธีการบอกเล่าผ่านคำพูดซึ่งเป็นการพูดคุยระหว่างบุคคลแบบตัวต่อตัวในลักษณะซึ่งหน้า (face to face) หรือการให้คำแนะนำเป็นกลุ่มตามความสนใจ โดยเป็นการจดจำจากประสบการณ์ตรง มาเล่าหรือพูดคุยกันภายในกลุ่มระหว่างผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดมากกว่าที่จะบันทึกเป็นเอกสาร แต่บางครั้งจะมีการนำของจริงมาประกอบการบอกเล่า หรืออาจจะสาธิตประกอบคำอธิบายของผู้ถ่ายทอด ร่วมกับการปฏิบัติหรือลงมือทำของผู้รับการถ่ายทอด โดยที่ผู้ถ่ายทอดจะให้คำแนะนำอยู่ด้วย เพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดมีความเข้าใจ และจดจำเนื้อหาของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างชัดเจนมากขึ้น ซึ่งบรรยากาศจะมีความเป็นกันเองมากกว่าการเรียนรู้อาหารหรือรับการถ่ายทอดแบบที่เป็นการเรียนตามหลักสูตรหรือในห้องเรียน ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรเป็นอาหารและยาในจังหวัดนครนายก ซึ่งขนาด และคณะ (2546) ได้รายงานไว้ว่า วิธีการในการถ่ายทอดความรู้เรื่องการใช้สมุนไพรเป็นอาหารและยาจะเป็นการถ่ายทอดโดยการบอกเล่าให้ฟังแบบปากต่อปากและการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง นอกจากนี้แล้วยังคล้ายคลึงกับผลการวิจัยของพระมหาเมธา (2547) ซึ่งได้ศึกษา กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำเครื่องทองลงหินของบ้านหนองบัวน้อย ตำบลหนองบัวน้อย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา และพบว่า เป็นการส่งผ่านความรู้ในกลุ่มเครือญาติที่ใกล้ชิดและเพื่อนบ้านในชุมชน ผู้เรียนรู้อาหรือผู้รับการถ่ายทอดได้ดูการทำงานสัมผัสงาน และช่วยงานของผู้ถ่ายทอดอยู่เป็นประจำ จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญ จนสามารถปฏิบัติได้ดีทัดเทียมกับผู้ถ่ายทอด ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งในการถ่ายทอดภูมิปัญญา เช่นเดียวกับ นิยพวรรณ (2540) รายงานไว้ว่า วิธีการถ่ายทอดดังที่ได้กล่าวมาเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมหรือรูปแบบของพฤติกรรม

ในด้านต่าง ๆ ของคนรุ่นเก่าให้กับคนรุ่นใหม่ของสังคมให้คนรุ่นใหม่ที่เกิดมาในสังคมหนึ่ง ๆ ตกอยู่ในวัฒนธรรมที่คนรุ่นเก่า ๆ ช่วยกันสร้างขึ้นมา

ผู้รับการถ่ายทอด (Receiver) จากการศึกษา พบว่า ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้านของชุมชนลิพัง ส่วนใหญ่จะเป็น บุตรหลานญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน หรือผู้ที่มีความสนใจในเรื่องการทำประมงพื้นบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชน เนื่องจากคนส่วนใหญ่ในชุมชนประกอบอาชีพประมง จึงมีการพูดคุยหรือแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ความรู้กันบ่อยครั้ง จึงทำให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวของคนในชุมชนด้วยตนเอง ผลจากการวิจัยพบว่ามีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยของพระมหาเมธา (2547) ซึ่งได้ศึกษา กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำเครื่องทองลงหินของบ้านหนองบัวน้อย ตำบลหนองบัวน้อย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา และพบว่าผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำเครื่องทองลงหินของหมู่บ้านหนองบัวน้อย ได้แก่ 1) ภรรยาและบุตรของผู้ถ่ายทอด 2) เพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้ชิดกับผู้ถ่ายทอด ซึ่งในการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้ถ่ายทอดไม่ได้มีเจตนาที่จะส่งผ่านไปยังผู้ใดผู้หนึ่งอย่างแน่ชัด แต่เป็นการถ่ายทอดให้กับผู้ที่ร่วมงานกันทั้งในครอบครัวเดียวกันและเพื่อนบ้านใกล้เคียง

สำหรับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้านของชุมชนลิพัง ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ชาวประมงผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญ และมีประสบการณ์ จะถ่ายทอดเนื้อหาของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยจะเป็นเรื่องของการสร้างและวิธีการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้าน โดยใช้วิธีการและสื่อที่ใช้ในถ่ายทอดหลายประเภทประกอบกัน เช่น การบอกเล่าของจริง การสาธิต การฝึกปฏิบัติประกอบคำแนะนำภูมิปัญญาเหล่านี้จะถูกถ่ายทอดไปยัง ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ส่วนใหญ่จะเป็นคนในครอบครัว เช่น บุตรหลาน ญาติพี่น้อง แต่ภูมิปัญญาบางอย่างก็มีการถ่ายทอดไปยังเพื่อนบ้านและผู้สนใจในชุมชนด้วย กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงพื้นบ้านของชุมชนลิพังสามารถแสดงได้ดังแสดงใน Figure 1

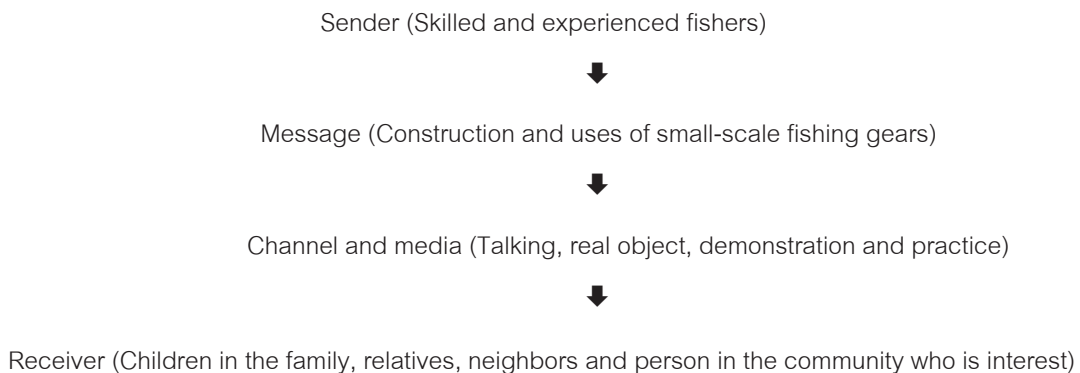

Figure 1 Local wisdom transferring process in local fishery of Li – pung community

สรุป

ในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา ซึ่งสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ คนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอดมักจะเป็นคนในครอบครัวและเครือญาติ โดยเป็นความรู้ที่ได้จากการฝึกฝนทักษะ ความชำนาญ และเทคนิควิธีในการปฏิบัติ โดยเริ่มจากสิ่งที่เป็นพื้นฐานไปสู่สิ่งที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ในการถ่ายทอดจะมีการปลูกฝังจิตสำนึกในการประกอบอาชีพ ถ่ายทอดความเชื่อในเรื่องราวของการปฏิบัติ เช่น การไม่ใช้คำหยาบคาย หรือไม่ทำเสียงดังเมื่อจะออกไปจับปลา วิธีการถ่ายทอดจะใช้การบอกเล่า การสอน การให้คำแนะนำ การสาธิตให้ดู การทดลองปฏิบัติจริง และยังมี การใช้สื่อของจริงประกอบการบอกเล่าหรืออธิบายระหว่างการถ่ายทอดด้วย ภูมิปัญญาที่สำคัญของชุมชนลิพัง ได้แก่ เครื่องมือและวิธีการใช้งานของเครื่องมือประมงพื้นบ้าน จำนวน 8 ประเภท ได้แก่ 1) ไชปลาตุกทะเล 2) หยอดตักปู 3) ไชปลาเก๋า 4) สวีงครอบปลา กุ้ง 5) เบ็ดราวปลากะพง 6) เบ็ดท่อม 7) ขวนล้อม และ 8) เรือพีริส

จากการวิจัยพบว่าจำนวนผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนลิพังมีจำนวนน้อย เนื่องจากต้องเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับหรือความเชื่อถือจากผู้รับการถ่ายทอด ดังนั้น ชุมชนจึงควรมีการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบันให้อยู่ในรูปของ

แหล่งข้อมูลที่สามารถนำเสนอได้ง่าย และมีความยั่งยืน เพราะหากมีผู้สนใจในภูมิปัญญาดังกล่าวก็สามารถเรียนรู้จากแหล่งข้อมูลที่ได้รวบรวมไว้ได้ เช่น วิดีโอ เอกสารสิ่งพิมพ์ หรือสื่ออื่น ๆ ตามความเหมาะสม รวมถึงการสร้างเป็นบทเรียนหรือหลักสูตรเพื่อให้เป็นการเรียนรู้ของเยาวชนในท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้สืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนได้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- นกมล ทองนพเนื้อ, สมหญิง พุ่มทอง, พัชรี คงสมัย, และศิตาพร ยังกง. 2546. กระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรเป็นอาหารและยาในจังหวัดนครนายก. ศรีนครินทรวิโรฒเภสัชสาร. 8:75-95.
- นัยพรรณ วรณศิริ. 2540. มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- พระมหาเมธา คำไหล. 2547. การศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการทำเครื่องทองลงหินบ้านหนองบัวน้อย ตำบลหนองบัวน้อย อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, กรุงเทพฯ.
สุรัตน์ ตรีสกุล. 2547. หลักนิเทศศาสตร์. คณะ
วิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
สวนสุนันทา, กรุงเทพฯ.
สุนทร เกตุสุขาวดี. 2552. การถ่ายทอดภูมิปัญญา

ท้องถิ่น สาขาทัศนกรรมพื้นบ้าน: กรณี
ศึกษานองเหนือ อำเภอนนทบุรี
จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี,
กรุงเทพฯ.